

РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

УДК 346.13

О. Подцерковний,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

В. Олюха,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРАВОВОГО ЗНАЧЕННЯ СТАТУТУ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

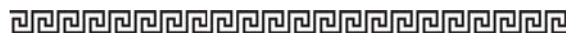
Одним із проявів поєднання ринкового саморегулювання та державного регулювання економічних процесів у країні є локальне регулювання корпоративних відносин. Воно спрямовано на конкретизацію загальних положень актів законодавства для практичних, нагальних потреб діяльності конкретного господарюючого суб'єкта, дає змогу здійснити «врахування економічних, організаційних, територіальних, виробничо-технологічних та інших особливостей кожного господарського підрозділу» [4, с. 528].

Проблеми локального правового регулювання корпоративних відносин досліджували у своїх працях такі вчені: О.М. Вінник, О.В. Джуринаський, О.Р. Кібенко, В.С. Щербина, О.В. Щербина, В.Ф. Яковлев. Проте порядок застосування локального акта у разі суперечності його окремих положень чинному законодавству в їхніх наукових працях не розкривався. Водночас питання співвідношення імперативних приписів закону та положень статуту корпорації вимагає наукового осмислення як із суто практичних завдань правозастосування, так і для розвитку теорії джерел господарського права. З огляду на викладену тему цієї статті є актуальною.

Метою цієї статті є розкриття правового значення статуту у сфері господарювання. Для досягнення вказаної цілі необхідно вирішити такі завдання: співвідношення правової сили закону та статуту у разі наявності суперечностей між ними за внесення змін до чинного законодавства; порядок застосування статуту акціонерного товариства у разі невідповідності його норм нормам зміненого законодавства.

На статут як на основу локального регулювання вказують учені, що досліджували ці питання як із господарсько-правових позицій [1, с. 76], так і з цивілістичних [3, с. 4]. Справді, він приймається у встановленому законодавством порядку, у чітко визначеній формі, внесення змін до нього також підлягає офіційній процедурі, він містить загальнообов'язкові правила поведінки, розрахований на неодноразове застосування. Саме у статуті конкретизуються всі питання щодо діяльності корпорації, перелік та компетенція її керівних органів та порядку прийняття ними рішень тощо.

М.П. Руденко справедливо зазначає, що «локальне регулювання за своєю суттю є саморегулюванням» [2, с. 109]. Тут необхідно наголосити, що таке са-

морегулювання не є безмежним. Тому справедливо О.В. Джури́нський виділяє серед особливостей локальних нормативно-правових актів господарського законодавства, і зокрема статуту корпорації, необхідність їх відповідності чинному законодавству України [1, с. 75].

Ідеальним є, коли чинне законодавство і статут корпорації відповідають одне одному. Складною є ситуація наявності невідповідності між їх положеннями. Якщо у статуті корпорації не дотримано вимоги законодавства, то й інші локальні корпоративні акти, прийняті на його основі, можуть скоріше породжувати проблеми для корпорації, аніж регулювати внутрішньогосподарські відносини. Ситуація ще більше ускладнюється, коли статут прийнято за одних «правил гри», а згодом внаслідок прийняття змін до чинного законодавства з'являються інші. У такому разі може виникнути певна правова колізія. Очевидно, що на момент прийняття статуту корпорації він відповідав вимогам законодавства, а з прийняттям змін до чинного законодавства перестав бути таким. Який же порядок застосування статутів акціонерних товариств, створених до набрання чинності законом, яким внесені зміни щодо змісту статуту корпорації? Таке питання постало після прийняття у 2008 році Закону «Про акціонерні товариства» (далі – Закон) [7]. Вимоги до статуту акціонерних товариств до набрання чинності Законом були закріплені в ст.ст. 4, 37 Закону України «Про господарські товариства» [8]. З моменту набрання чинності Законом вимоги до статуту акціонерних товариств закріплені в його ст. 13.

Неузгодженість між приписами закону та положеннями статуту господарського товариства є правовою аномалією, яка усувається шляхом самостійних дій учасників правовідносин, на яких приписи закону орієнтовані, або під час правозастосування, коли положення відповідних установчих документів можуть бути визнані недійсними (у разі суперечності), коли пря-

мо застосовуються положення закону, незважаючи на відсутність відповідних положень в установчих документах (у разі неврегульованості в статуті окремих корпоративних відносин).

Строк, наданий для приведення статутів чи інших актів, які приймаються суб'єктами приватного права, означає встановлення часового проміжку для усунення неузгодженостей положень статутів із положеннями Закону, реєстрацію відповідних змін у встановленому порядку, що є необхідним для забезпечення суспільного господарського порядку та усунення правової аномалії. Строк, встановлений законом для приведення статутів акціонерних товариств у відповідність із законом, очевидно, виключає застосування адміністративно-господарських санкцій до акціонерних товариств та унеможливорює позов інших акціонерів із вимогою про приведення статутів у відповідність із законом. Але цей строк не виключає застосування приписів Закону у безпосередньому порядку, тим паче у разі, коли Закон встановлює додаткові імперативні положення, які не передбачаються у статуті. Юридична сила таких імперативних положень Закону прямо не поставлена у залежність від наявності чи відсутності відповідного відображення у статуті, зокрема протягом строку, встановленого Законом на приведення статуту у відповідність із вимогами Закону.

Наявність прогалини у цьому разі підтверджується порівнянням відповідних приписів п. 5 Прикінцевих та перехідних положень Закону (у первісній редакції) із положеннями п. 4 Прикінцевих та перехідних положень Закону щодо дії нормативно-правових актів, які суперечать Закону: «До приведення у відповідність із цим Законом закони України, інші нормативно-правові акти діють у частині, що не суперечить цьому Закону» (абз. 1 п. 4), а також щодо встановлення обов'язку Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку протягом шести місяців з дня опублікування цього Закону

розробити і прийняти відповідні підзаконні нормативно-правові акти, передбачені цим Законом (абз. 2 п. 4). Як видно, строк, встановлений для розроблення та прийняття нових нормативно-правових актів на виконання Закону, не виключає правила щодо його пріоритету перед іншими нормативно-правовими актами.

Таким чином, для нормативно-правових актів, які суперечать Закону, встановлена колізійна норма – ці акти діють у частині, що не суперечать Закону, а для статутів та інших внутрішніх документів акціонерних товариств, створених до набрання чинності цим Законом, порядок співвідношення із його нормами не було встановлено.

Відповідно до ст. 94 Конституції України закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування [5]. Згідно з п. 4 Указу Президента України від 10 червня 1997 року № 503/97 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» нормативно-правові акти Верховної Ради України і Президента України набирають чинності через десять днів з дня їх офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самими актами, але не раніше дня їх опублікування в офіційному друкованому виданні [9].

Згідно з п. 3 Указу Президента України від 10 червня 1997 року № 503/97 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» громадяни, державні органи, підприємства, установи, організації під час здійснення своїх прав і обов'язків мають застосовувати закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, опубліковані в офіційних друкованих виданнях або одержані у встановленому порядку від органу, який їх видав.

Бачиться, природа статуту акціонерного товариства як локального право-

вого акта є більш подібною до природи підзаконних нормативно-правових актів, а отже, його співвідношення із новими приписами закону має визначатися на таких саме засадах, як і співвідношення нового закону із нормативно-правовими актами, які діяли до його прийняття.

Майже кожний законодавчий акт, що приймається Верховною Радою України, містить вказівку на потребу приведення у відповідність із його положеннями інших нормативно-правових актів. Зазвичай відповідне доручення надається Кабінету Міністрів України чи іншим органам державної виконавчої влади. Але період приведення підзаконних нормативно-правових актів у відповідність із приписами закону не означає пріоритету положень цих підзаконних нормативно-правових актів перед законом на період такого приведення.

Відповідно до пріоритету імперативних положень закону перед положеннями підзаконних правових актів, а також статутів та договорів як актів волевиявлення учасників приватних правовідносин є вимогою публічного порядку.

Невипадково у листі Міністерства юстиції України (п. 1) від 26.12.2008 № 758-0-2-08-19 «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» зазначено, що у разі існування неузгодженості між нормами права застосовується акт, виданий пізніше, навіть якщо прийнятий раніше акт не втратив своєї чинності [10]. Така неузгодженість може виникнути внаслідок того, що прийняття нової норми не завжди супроводжується скасуванням «застарілих» норм з одного й того ж питання. За розбіжності між загальним і спеціальним нормативно-правовим актом перевага надається спеціальному (п. 4 Листа).

Аналогічний підхід має бути застосований й щодо поширення на статuti акціонерних товариств імперативних положень нового законодавства, зокрема до моменту приведення відповідних статутів у відповідність із цим законодавством.

Згідно з п. 1 Розділу VXII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону він набирає чинності через шість місяців з дня його опублікування, крім другого речення частини другої статті 20, яке набирає чинності через два роки з дня опублікування цього Закону. Закон набрав чинності 29.04.2009 року (крім другого речення частини другої статті 20).

Згідно з пунктом 4 Розділу VXII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про акціонерні товариства» до приведення у відповідність із цим Законом закони України, інші нормативно-правові акти діють у частині, що не суперечить цьому Закону. Відповідно до пункту 5 Розділу VXII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону статuti та інші внутрішні положення акціонерних товариств, створених до набрання чинності цим Законом, підлягають приведенню у відповідність з нормами цього Закону не пізніше ніж протягом двох років з дня набрання чинності цим Законом.

До приведення статуту акціонерного товариства у відповідність із приписами Закону фактично статут акціонерного товариства як локальний правовий акт міг бути застосований до регулювання діяльності акціонерних товариств лише в частині, що не відповідала чи суперечила його нормам.

Відповідно до ч. 10 ст. 11 ГПК України, якщо спірні відносини не врегульовані законом і відсутній звичай ділового обороту, який може бути до них застосований, суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону) [6]. Оскільки статuti акціонерних товариств до приведення їх у відповідність із нормами Закону України «Про акціонерні товариства» не могли повною мірою регулювати правовідносини, які виникають у сфері діяльності акціонерних товариств, тому за аналогією закону до приведення статутів акціонерних товариств із нормами Закону України «Про акціонерні товариства» потрібно було застосовувати норми закону,

які регулюють такі правовідносини. Таким законом є Закон України «Про акціонерні товариства».

Проведене дослідження свідчить про перспективність подальших наукових розробок щодо усунення невідповідностей між чинними законодавчими локальними корпоративними правовими актами та дає змогу дійти таких висновків.

1. З моменту набрання чинності Закону України «Про акціонерні товариства» його публічно-правові норми стали обов'язковими для учасників корпоративних відносин незалежно від їх волевиявлення, позаяк Закон не передбачив спеціальних приписів щодо переваги приписів статутів чи інших внутрішніх положень акціонерних товариств перед його нормами до їх приведення у відповідність із Законом.

2. Наявність строку на приведення статуту у відповідність з приписами Закону означає встановлення часового проміжку для усунення неузгодженостей положень статутів із положеннями Закону, протягом якого мають бути внесені зміни до відповідних положень, зареєстровані у встановленому порядку.

3. Статут є локальним правовим актом, який має відповідати закону. Співвідношення закону та статуту ґрунтується на подібних підставах, як і співвідношення закону із нормативно-правовими актами нижчої юридичної сили. Враховуючи, що норми Закону «Про акціонерні товариства» у п. 4 Прикінцевих та перехідних положень передбачають дію нормативно-правових актів до приведення їх у відповідність із нормами Закону лише у частині, яка не суперечить йому, саме такий підхід має бути застосований до локальних актів, яким є статут. Відповідно, аналогічно до приведення статутів акціонерних товариств у відповідність із нормами Закону України «Про акціонерні товариства» мають застосовуватися норми Закону, які регулюють такі відносини.

Ключові слова: акціонерне товариство, закон, локальний акт, корпоративний акт, статут.

У статті розкриваються питання співвідношення дії положень локального корпоративного акта – статуту та закону. Робиться висновок, що статут є локальним правовим актом, який має відповідати закону. У разі внесення змін до спеціального закону вони мають бути відображені у статуті, а до приведення його положень у відповідність із нормами закону мають застосовуватися норми закону, які регулюють такі відносини.

В статье раскрываются вопросы соотношения действия положений локального корпоративного акта – устава и закона. Делается вывод, что устав является локальным правовым актом, который должен соответствовать закону. В случае внесения изменений в специальный закон они должны быть отражены в уставе, а до приведения его положений в соответствие с нормами закона должны применяться нормы закона, регулирующие такие отношения.

The article reveals the issues of the correlation of the provisions of the local corporate act – the statute and the law. It is concluded that the charter is a local legal act, which must comply with the law. In the case of amendments to a special law they should be reflected in the statute, and to bring its provisions into line with the rules of the law, the rules of law that regulate such relations should be applied.

Література

1. Джуринський О.В. Джерела господарського права України: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 200 с.
2. Руденко М.П. Локальне регулювання внутрішньогосподарських відносин: сутність та принципи. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Право. Випуск 38. Том 1. 2016. С. 108–111.
3. Тичкова О.Ю. Локальні корпоративні акти у цивільно-правовому регулюванні: автореферат дис. канд. наук: 12.00.03 2009. 16 с.
4. Яковлев В.Ф. Избранные труды. Т. 2: Гражданское право: История и современность. Кн. 1. Москва: Статут, 2012. 976 с.
5. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Господарський процесуальний кодекс України № 1798-XII від 06.11.1991 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
7. Закон України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09. 2008 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
8. Закон України «Про господарські товариства» № 1576-XII від 19.09.1991 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
9. Указ Президента України № 503/97 від 10.06.1997 року «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/503/97>.
10. Лист Міністерства юстиції України № 758-0-2-08-19 від 26.12.2008 року «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08>.